

Kibertəhlükəsizlik sahəsində əhalinin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması məsələsinə bir yanaşma

Leyla Əliyeva

Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Elektron Təhlükəsizlik Mərkəzi

leyla.aliyeva@cert.az

Xülasə— Məqalədə kibertəhlükələr və onların qarşısının alınması üçün müasir üsullar haqqında biliklər bazasının yaradılması məsələsinə baxılmışdır. Ölkəmizdə kibertəhlükəsizlik sahəsində mövcud problemlər, bu problemlərin həllinin cari vəziyyəti haqqında məlumat verilmiş, qeyd olunan problemlərin həlli üsullarından bəziləri qeyd olunmuş və təklif olunan həllərin problemə təsiri araşdırılmışdır.

Açar sözlər— kibertəhlükəsizlik; kibertəhlükələr; kiberhücumlar; biliklər bazası; maarifləndirmə; məlumatlandırma; kiberinsident.

İnformasiya sisteminin təhlükəsizlik səviyyəsi onun ən zəif nöqtəsi ilə ölçülür. Bu nöqtə - insan faktorudur. Əgər təhlükəsizliyin təmin olunmasında əsas cəhət insan faktorudursa, onda insanların bu sahə üzrə maarifləndirilməsinə üstünlük verilməlidir. Yaradılacaq biliklər bazası əsasən insanların gündəlik həyatına informasiya təhlükəsizliyi anlayışlarını qatmaq, onları maarifləndirmək və əhalini bu sahədə diqqət çəkən mövzularda məlumatlandırmaq məqsədi daşıyır [1].

İnformasiya texnologiyalarından silah kimi istifadə olunması hər bir dövlətin qarşı tərəfin informasiya mənbələrini ələ keçirməsi və məhv etməsi cəhdlərinə səbəb olur və gələcəkdə bu proses daha da inkişaf edəcək. Dövlətin informasiya resurslarının kibertəhlükəsizlik səviyyəsinin artması bu dövlətin iqtisadi, siyasi və hərbi sahədə təhlükəsizliyinin qarantıdır [2].

Dövlət və özəl sektora məxsus məlumatların təhlükəsiz şəkildə saxlanması və ötürülməsi hər bir ölkə kimi Azərbaycan üçün də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hal-hazırda ölkədə kibertəhdidlərin sayı və mürəkkəbliyi sürətlə artır, geniş spektrdə avtomatlaşdırılmış hücum vasitələri sayəsində kibercinayətkarların bacarıqlarına olan tələblər azalır. Təəssüf ki, qəbul olunmuş beynəlxalq təcrübədən fərqli olaraq ölkəmizdə əksər özəl və dövlət qurumlarında monitoring alətləri və kibercinayətkarlığın araşdırılması mexanizmləri yoxdur [3].

İnformasiya təhlükəsizliyinin milli təhlükəsizliyin ayrılmaz hissəsi kimi qiymətləndirildiyi ölkələrdə kibertəhlükəsizlik sahəsində yaranmış insidentləri araşdırmaqla məşğul olan və bu sahədə ən yaxşı mütəxəssislərdən ibarət olan xüsusi təşkilat və qruplar yaradılır. Belə ekspert qruplarının qarşısında duran əsas vəzifə həm ayrı-ayrı təşkilatlar, həm də dövlət miqyasında kibermühitdə təhlükəsizliyin təmin edilməsidir [4].

Yuxarıda qeyd olunan qarşılıqlı-əlaqəli və qarşılıqlı-asılı problemlərin həlli üçün azərbaycan dilində resursların hazırlanması və artırılması, kibertəhlükəsizlik sahəsində mövcud və yeni yaranan təhlükələr və onların qarşısının alınması haqqında məlumatlara, bu sahənin inkişaf tempinə uyğun olaraq təkmilləşən biliklər bazasına ehtiyac var. Təklif olunan layihə bu məsələlərin həllini özündə əks etdirir [5].

Ölkədə informasiya proseslərinin mühafizəsi, sabitliyi və fasiləsizliyi, dövlət orqanlarının informasiya ehtiyatlarının qorunması, bu sahədə təhdidlərin qarşısının alınması, təhlili və qabaqlanması üçün dövlət və qeyri-dövlət informasiya infrastrukturunu subyektlərinin, onların istifadəçilərinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, kibertəhlükəsizlik sahəsində risklərin qiymətləndirilməsi və idarə olunması, ümummilli hazırlığın və maarifləndirmənin təmin edilməsinə ehtiyac vardır.

Azərbaycanda kibertəhlükəsizlik sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislərin sayı və hazırlıq səviyyəsi bu məsələlərinin həlli üçün kifayət etmir. Mütəxəssislərin daim təkmilləşməsi və potensialının gücləndirilməsi - ölkədə ümumi kibertəhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün olduqca vacibdir. Bu məqsədlə bir sıra addımların atılması zəruridir.

Bu addımlardan biri də ölkə əhalisinin kibertəhlükəsizlik sahəsində kifayət qədər məlumatlı olmasının təmin edilməsidir. Əhalinin operativ şəkildə maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması üçün hal-hazırda bu sahədə kifayət qədər biliklərə malik olan mütəxəssislərin fəaliyyətinə, ana dilində biliklər bazasına, həmçinin, geniş şəkildə təbliğata ehtiyac vardır.

Qeyd olunan problemlərin həlli məqsədilə hal-hazırda ölkəmizdə əhalinin kibertəhlükəsizlik sahəsində məlumatlandırılması, bu istiqamətdə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, baş vermiş insidentlər və yaranan kibertəhlükələr haqqında operativ məlumatlandırmanın optimal üsulları, mövcud və yeni yaranan kibertəhlükələr, kiberhücum metodları və onların qarşısının alınması, kiberhücumların nəticələrinin aradan qaldırılması üçün ən optimal üsulların araşdırılması, təhlükələrin təsir dairəsi, kiberhücumların qarşısının alınması üçün mövcud üsulların effektivliyi, uşaqların internet təhlükəsizliyinin təmin olunmasında beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi, maarifləndirmə və məlumatlandırma metodları, informasiya təhlükəsizliyi sahəsində yerli və xarici standartlar, onların hazırlanması və Azərbaycanda tətbiqi, yerli və xarici mənbələrdən

kibertəhlükələr haqqında məlumatların toplanması üsulları, bu məlumatların emalı, gələcəkdə istifadəsi və digər istiqamətlər üzrə tədqiqatlar aparılmaqdadır.

Problemlərin həlli istiqamətində atılacaq addımlar problemə aşağıdakı istiqamətlərdə təsir edə bilər:

- Ölkədə ümumi kibertəhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəlməsi;
- Əhalinin yeni yaranan kibertəhlükələr haqqında operativ şəkildə məlumatlandırılması;
- Kibertəhlükələrin müəyyən olunması, aradan qaldırılması, kiberhücumların qarşısının alınması istiqamətində əhalinin maarifləndirilməsi;
- Mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- Kadr sayı və potensialının artırılması;
- Kibercinayətkarlıq hallarının azalması;
- İnformasiya resurslarına icazəsiz müdaxilə üsullarının təyin edilməsi;
- Kiberhücumlar nəticəsində yaranan ziyanın aradan qaldırılması üçün yeni həll üsullarının müəyyən olunması;

- Yarana biləcək kibertəhlükəsizlik insidentlərinin operativ şəkildə həll olunması, kompüter sistemlərinin təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsi, veb saytlarda təhlükəsizlik boşluqlarının aşkar olunması və analizinə töhfələr.
- Qurulan sistemin gələcək dövr və nəsillər üçün faydalı olması.

ƏDƏBİYYAT

- [1] J. Chirillo, "Hack attacks testing: How to conduct your own security audit." Wiley, 2003, p.560.
- [2] E. D. Denning, "Information warfare and security." Addison-Wesley, 1998, 544.
- [3] M. D. Ermann, M. S. Shauf (eds.), "Computers, Ethics, and Society." 3rd ed., Oxford University Press, 2003, p.249
- [4] D.L. Shinder, M. Cross, "Scene of the cybercrime." 2nd ed., Syngress, 2008.
- [5] Э.Н. Камышев, "Информационная безопасность и защита информации" - Томск: ТПУ, 2009, 95 с.